

religiøse kropslighed er vendt tilbage og diskuterer, hvad dette indebærer for det såkaldte "post-sekulære" samfund. På baggrund af en social bestemmelse af kropsligheden argumenterer han for, at religion forstået som social praksis indgår i den religiøse transformation af vestlige samfund og i den forstand giver grundlag for en post-sekulær politik.

I bogen anden hoveddel er ikke mindst Martin Wendtes artikel om betydningen af Luthers nadverteologi for diskussionen om krop i en teknologisk tidsalder væsentlig. I lyset af Heideggers forståelse af vestlig kultur som en teknologisk tidsalder, argumenterer Wendte for, at Luthers nadverteologi udtrykker en grundlæggende forståelse af virkeligheden som helhed. Luthers forståelse af realpræsensen udlægges følgelig som et potentielt korrektiv til en forståelse af virkeligheden med et "loss of presence".

Endeligt er Jan-Olav Henriksens artikel – "Desire and the Law: Critical and Constructive Remarks of the Traditional Christian Approach Toward Desire" – i bogens sidste tredjedel værd at trække frem. Henriksen udfolder her en teologisk begrundet positiv forståelse af begæret. For det første analyserer han begæret fænomenologisk, særligt ud fra Maurice Merleau-Ponty, Paul Ricoeur og Emmanuel Levinas. Denne læsning leder ham frem til en fremhævelse af begærets præsubjektive betydning og dets positive rolle i konstitueringen af den menneskelige subjektivitet. Dernæst bevæger han sig ind på en konstruktiv orienteret refleksion over den teologiske forståelse af forholdet mellem begæret og loven. Frem for at se loven som noget, der alene begrænser og kontrollerer begæret, må loven forstås mere ambivalent. Lovens rolle er at understøtte begæret efter det fælles gode, og kun der hvor begæret afviger fra dette gode, har loven en afgrænsende rolle. Lovens rolle er ikke hermed at understøtte trangen til kontrol over livet, men derimod at åbne op for Guds gave-givende godhed, som begæret retter sig imod.

Bogen har således flere spændende bidrag og bidrager til en vigtig diskussion i disse år om kropsligheden og "embodiment". Derfor er bogen væsentlig og god at bruge noget tid sammen med. Bogens svaghed er det, som ind imellem kendetegner antologier, at det ikke er tydeligt, hvad der binder den sammen. Bogens styrke er derfor de enkelte bidrag. Her er der flere interessante bidrag, der hver for sig er væsentlige og bidrager med ny indsigt i kropslighedens betydning for politik, teologi og religionsfilosofi.

Ulrik Becker Nissen

David Bugge

Løgstrup & Skolen. Med bidrag af Bente Kasper Madsen og tekster af K.E. Løgstrup. Løgstrup biblioteket, Århus, Forlaget Klim 2014. 157 s kr.

Hvorfor holder vi som samfund skole? Dette spørgsmål har vi som samfund stillet siden vedtagelsen af almueskole i 1814 uden at finde det endelige svar på spørgsmålet. Især to besvarelser har domineret: Læring eller dannelse?

Spørger man K.E. Løgstrup, er det vigtigt, at børn og unge *tilegner* sig fagfaglig læring, men det kan aldrig ifølge Løgstrup være skolens vigtigste opgave. Dette kan man forvise sig om i den lille, men afgjort nævneværdige udgivelse af Løgstrup-forskeren David Bugge *Løgstrup & Skolen*.

Bogen er strukturelt en treenighed. Den har først en introducerende del af redaktøren David Bugge, dernæst en kort samtidsaktualiserende pædagogisk tekst med udgangspunkt i Løgstrups skolepolitiske og pædagogiske tanker af seminarlektor Bente Kasper Madsen og endelig afsluttes den med tre tekster af Løgstrup selv.

Bugges introduktion er velskrevet. Bugge forklarer eller udlægger ikke Løgstrups tanker, men refererer primært Løgstrups egne ord. Først Løgstrup: "Eleverne oplæres i et funktionssprog til brug for forhandling, styring og beslutning. Sproget reduceres til et instrumentarium" (125). Og så Bugge "Man instrumentaliserer og funktionaliserer undervisningen; danskfaget bliver f.eks. let til en indøvelse i forhandlings- og beslutningssprog." (13). Sådanne parafraser er der rigtige mange af, og de hjælper næppe den uvidende læser til bedre eller lettere at forstå Løgstrup. Mere informativt og spændende havde det været, hvis Bugge i sin introduktion havde sat sig for at forklare, hvad Løgstrup mener med 'funktionssprog' og dets reduktion til et 'instrumentarium'. Og med Løgstrups afvisning af opdragelse til demokrati som skolens formål og 'magthaveres' instrumentalisering af sproget i form af spin, burde der være rigeligt med oplagte muligheder for illustrativ eksemplificering af det tomme funktionssprogs instrumentalisering. Men dette vælger Bugge at afstå fra at gøre. Konsekvensen er, at læseren sidder tilbage med en fornemmelse af, at mange og væsentlige temaer er blevet præsenteret, men ikke forklaret. Hvis Bugge skulle have introduceret en vanskelig og utilgængelig tænk, havde omskrivning af ordvalget kunne berettiges, men Løgstrup skriver ikke mere uforståeligt end, at de fleste uden problemer kan forstå ham. Da denne del samtidig udgør over halvdelen af bogen, skæmmer det helhedsindtrykket. Samtidig forekommer det underligt, at Bugge bortset fra at omtale 'fortællingen, navnlig den skønlitterære fortælling' som det centrale i Løgstrups forfatterskab ikke diskuterer Løgstrups skolepolitiske tanker og pædagogiske opfattelser i sammenhæng med Løgstrups teologi. Skyldes den manglende diskussion heraf, at Bugge mener, at den ikke er relevant, eller at der ingen forbindelse er mellem Løgstrups pædagogiske overvejelser og hans teologi? Dette får man som læser af Bugges introduktion desværre ikke svar på.

En vis teologisk pointe kan udledes af den velskrevne lille artikel "Løgstrup og skolen i dag" af Bente Kasper Madsen, som findes i bogens anden del. Her refereres ikke, her tænkes, og tænkes pædagogisk samtidsrelevans. Overbevisende og særdeles effektivt over for tidens dominerende tendens til at ville "atomisere dannelsen i delkompetencer" viser Madsen, at vi derved gør dannelsen målbar, at vi gør os billeder af den anden, omnipotente spejl-billeder, og fordi vi i vores almagtsforestilling forestiller os, "at man kan

få det hele med, bliver de spejlbilleder til en *fastlåsning*, en *reduktion* og en *udvendiggørelse*, som spærre vejen for opmærksomhed på verden, på andre mennesker og på endnu ikke opdagede livsmuligheder” (106). Her repræsenterer ‘opdragelsesfiguren’ med sit blik helvede for ynglingen. Selvfølgelig involverer dannelse en form for billedgørelse, men skal vores pædagogiske handling kunne forsvares etisk, må vi aldrig tiltro vores billedgørelse af den anden som værende total. Madsen åbner indirekte for en teologisk parallel mellem Løgstrups pædagogiske idéer og Kierkegaards etik fra *Kjerlighedens Gjerninger*, hvori næsten forstås som det Andet. Vi må aldrig, selv ikke i vores opdragende omgang med børn og unge mennesker gøre os færdige billeder af deres identitet. Næsten er mere end mit fastlåste billede af hende. Her er der kritik af tidens dominerende pædagogiske ideal om at kunne favne hele eleven i elev- og læringsplaner.

Afslutningsvis får Løgstrup selv lov at tale i tre udvalgte tekster. Af disse bør især den første fremhæves “Skolens formål”. Løgstrup udpeger heri tilværelsesoplysning som skolens egentlige formål og analyserer faren for beslutningernes ‘funktionssprog’, dvs. instrumentaliseringsens demagogisering af sproget. Også den tredje og afsluttende tekst “Opdragelse og etik” bør nævnes. Dette er den artikel, Madsen skriver på baggrund af. Desværre synes den anden artikel – “Moral og børnebøger” – mere at have historisk relevans, idet tiden og udviklingen af den gode, relevante børnelitteratur er løbet fra Løgstrups noget moraliserende opfattelse på dette område.

Vurderet samlet kan man sige, at bogen lever op til dens eget erklærede formål om at udfylde hullet inden for en samlet, grundig fremstilling af Løgstrups skoletanker. Om bogen også vil bidrage til at kvalificere Løgstrup-forskningen og den pædagogiske forskning, er mere tvivlsomt. Især fordi Bugge afstår fra at diskutere sammenhæng mellem Løgstrups teologi og pædagogik, men den pædagogiske forskning har fået et vigtigt bidrag med Madsens artikel.

Niels Mattsson Johansen

Ilaria L.E. Ramelli

The Christian Doctrine of Apokatastasis: A Critical Assessment from the New Testament to Eriugena. Supplements to Vigiliae Christianae (Leiden: Brill 2013). 892 sider. €249,00 (Kr. 1.851,-).

Ilaria Ramelli er tilknyttet det katolske universitet i Milano, samt Durham University og er et kendt ansigt i patristiske og filosofihistoriske sammenhænge. I dette værk behandler Ramelli læren om altings genoprettelse (*apokatastasis*) og den deri implicerede tro på universel frelse. Ramelli betragter den som den findes i de bibelske skrifter og hos de apologetiske fædre og undersøger dens kulmination hos Origenes og udvikling til og med Johannes Eriugena i det niende århundrede.